תלמוד בבלי · אחרונים · פתח עינים · סדר נזיקין

פתח עינים על עבודה זרה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

פתח עינים על עבודה זרה

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/פתח-עינים-על-עבודה-זרה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 4
דף ג. 7
דף ג: 7
דף ד. 9
דף ד: 9
דף ה. 9
דף ה: 9
דף ו: 9
דף ז. 10
דף י: 10
דף יא. 10
דף יז. 10
דף יז: 11
דף יח. 13
דף יח: 14
דף יט. 14
דף יט: 15
דף כ. 18
דף כ: 18
דף כא: 18
דף כב: 18
דף כג. 19
דף כד: 19
דף כה. 20
דף כו. 20
דף כז. 21
דף כט: 21
דף לו. 22
דף לז: 22
דף מד. 22
דף מה. 24
דף מז. 24
דף נב: 25
דף נג: 25
דף נד. 25
דף נה. 25

דף ב.

אריב"ל כל מצות שישראל עושין בעה"ז הן באות ומעידות עליהם לעה"ב. פירוש דעל ידי המצות בעשייתן נבראים מלאכים ויהיו נקראים על שם המצות בעצמן כמ"ש במדבר רבה פרשת נשא דמלאך מנוח נקרא פלא על שם מצות הנזירות דכתיב איש כי יפליא וכ"כ מהר"ם אלשיך דהמלאכים הנבראים על ידי המצות קראו בשמותם של המצות [באיזה מקומות מקונטריסי כתבתי זה משם מהר"ם אלשיך לבד ולא אתיא זכירה שהוא מדרש רז"ל כמו שכתבתי פה והנה צור"ף דברי מהר"ם אלשיך. הוא יתברך יצילנו משגיאות] וז"ש מצות שישראל עושין הן באות ומעידות כלומר המלאכים הנעשים ע"י המצות בקיומן הן הן המצות ובאות ומעידות. והיינו דקאמר הן באות ומעידות דהול"ל הן מעידות אמנם בביאתן לבד היינו עדותן דמי ילד אלה כי אם על ידי המצות שקיימו ישראל וזהו באות ומעידות דביאתן לחוד יק"ר סהדותא:

ואפשר לדקדק אומר כל מצות וכו' במ"ש בזהר פרשת במדבר שמצות ה' זאת אומרת פלניא עבד יתי ומפלניא אנא ופירש הרב המג"ן בספר זבח השלמים סימן ק"ו דיש מצות שהאדם מעצמו נטה לבו לעשותם ויש על ידי שראה אחרים עושים המצוה למד מהם ועשאה ולכן בעשות האדם מצוה אומרת המצוה פלניא עבד יתי ואם למד מאחרים אומרת ומפלניא אנא על המלמד הראשון עכ"ד וז"ש כל מצות שישראל עושין וכו' כלומר כל מצות בין מצות שנתעוררו מעצמן לעשותן בין אם קדם אחד ועשה המצוה ולמדו ממנו אידי ואידי באות ומעידות עליהן לעה"ב הגם שכבר בזמן עשייתן סלקין לעילא לומר מי עשאם וכמ"ש בזהר כמדובר עוד יוסיפו להעיד עליהן לעוה"ב:

כל מי שעסק בה יבא ויטול שכרו. פירוש כל מי שעסק בין רב בין מעט כמ"ש פרק קמא דברכות אי משום תורה דלא אפשת שנינו אחד המרבה וכו' והיינו דקאמר כל מי שעסק. א"נ דאפילו עסק בתחילה שלא לשמה והיינו להתכבד כמ"ש התוס' קובע לו שכר אפילו אם נטרפה שעה ולא זכה לבא לעסוק לשמה. וזה דקדוק שכרו דהול"ל יבא ויטול שכר אמנם דייק לומר שכרו פירוש הראוי לו לפי לימודו אם לשמה או להתכבד וכמה מדרגות בכל צד ופנים מפנים שונים וכפי ערכו בא בשכרו:

דף ב:

א"ל הקב"ה שוטים שבעולם כל מה שעשיתם לצורך עצמכם וכו'. קרי להו שוטים כי זה חסרון דעת לדבר שקרים לפני בוחן לבות וכליות ויודע מחשבות ולא יתבוששו לומר שלא עשו אלא לצורך ישראל והוא יודע ההפך וזה שטות מוהלט:

עשיתם שווקים וכו' מרחצאות לעדן עצמכם וכו'. בשבת דף ל"ב אמרו פתח ר' יהודה ואמר כמה נאים מעשיהם של אומה זו וכו' נענה ר"ש כל מה שתקנו לצורך עצמן והקשו המפרשים דבמושכל ראשון נראה דמה שאמר ר' יהודה הוי כמו דברי א"ה ומה שאמר ר"ש הם דברי הקב"ה. ויש מי שתירץ דמשום יראת מלכות קאמר ר' יהודה. אמנם אכתי יש לדקדק דמי הכריחו לר' יהודה לדבר בענין זה מעיקרא כדי שיצטרך לומר משום יראה מה שאינו אמת לכן נראה דכונת ר' יהודה היא דהגם דכונתם לצורך עצמם וכיוצא מ"מ מאלו הענינים נמשך הנאה לישראל שאינם טורחים וז"ש כמה נאים מעשיהם וכו' אף שכונתם לדבר אחר מעשיהם נאים שנמשך הנאה לישראל ופשוט:

כלום יש בכם מגיד זאת ואין זאת אלא תורה וכו'. לפום רהטא יש להרגיש דהא קי"ל גוי שעסק בתורה חייב מיתה ומה זו שאלה שלא עסקו בתורה. ועלה במחשבה לומר דבז' מצוות דידהו חייבים לעסוק בתורה על דרך מה שכתב התוס' לקמן בסמוך על מאי דאמר ר"מ גוי העוסק בתורה הרי הוא ככ"ג ע"ש. אך פשט הלשון דקאמר כלום יש בכם מגיד זאת קרוב לשמוע דעל התורה בכללה קאמר ותו למאי דכתבנו בעניותנו לעיל בשבת דף ל"ג דאין להם לעסוק אף בז' מצות אלא דאם עסקו הרי הם ככ"ג. א"נ דחיובם אינו מצד תלמוד תורה אלא למען דעת הדינים שלהם ואי בקיאי בהו תו ליכא שום סרך חיוב שילמדו דפטירי ממצות ת"ת ע"ש באורך א"כ אמרנו נבא העי"ר מאי קאמר כלום יש בכם מגיד זאת דמשמע דאלימוד תורה קפיד:

ונראה פשוט דהא דאמרינן גוי שעסק בתורה חייב מיתה היינו השתא דלא בעו לקבל התורה ולישראל נאמרה ולא לבני נח ונאסרה עליהם אבל הא דקאמר כלום יש בכם מגיד זאת איקרא קאי שלא רצו לקבל תורה לא זכו להגיד זאת. ובהא אתנח לן נמי מה שיש להעיר קצת דהרי כמה גוים יודעים כל המקרא והמצא ימצא גם משנה ואגדה ומשמעתין מוכח דכה אמר ה' לכל אומה ואומה ופשטן של דברים דבל ימצא אפילו אחד מגיד זאת וכבר יש לתרץ לזה כאשר הוא מובן לכל יודע. אמנם ע"פ דרכנו הדבר פשוט דשאלתא איתשלת על שלא קבלו התורה מעיקרא ומי שם פה לומר בגוים נשמע לומדי תנ"ך וכיוצא דדא היא תברתהון דגוי העוסק בתורה ח"מ ומענשי עלה:

ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה. כתב הרב עיון יעקב דהיינו תורה שבע"פ שניתנה למשה לבדו שעיקר היגיעה ושכרו על תורה שבע"פ עכ"ל ויש להעיר דאיך כתב הרב שניתנה למשה לבדו והא מסיק פ"ד דנדרים דהכל ניתן לישראל. ומה שניתן למשה רבינו ע"ה אינו אלא פלפולא בעלמא כמבואר שם בש"ס. אמנם מה שפירש דקאי לתורה שבע"פ יש להמתיק זה דתורה שבע"פ היא מדת המלכות ונקראת

זאת כידוע ונמשכת מתורה שבכתב שהוא הקב"ה וז"ש ואין זאת אלא תורה קב"ה יחוד גמור וכן תורה שבע"פ אחוזה בתורה שבכתב:

מאי בעי בשעיר מאי בעי בפארן וכו'. הרב מופת הדור מהרח"א בעץ החיים פרשת נח הקשה במשז"ל דישמעאל ועשו אמרו מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף א"ל לא בעינא דהרי בלא קבלת התורה ניאוף ורציחה הם מז' מצות ב"נ ובלא"ה נענשים ותירץ שהם אדוקים בניאוף ורציחה ותורתם היא שמירה טפי בעד אחד ודיין אחד ובלא התראה משא"כ לפי התורה עכ"ד והוא דוחק מכמה אנפי ומה גם דלפי מ"ש בזהר הקדוש פרשת בלק דף קצ"ב לא משמע כן. ואפשר לתרץ לפי מ"ש בזהר שם דלפי תורתנו הקדושה היה אסור גם רציחה בדין ופו"ר באתתיה אלמלא דעשו וישמעאל נתנו מתנות לישראל ודין הניין לישראל לקטלא בדינא והופיע זעיר למעבד פו"ר ע"ש והשתא י"ל דאינהו סבור מלא תרצח ולא תנאף אף לקטלא בדין ולמחדי עם אתתיה ומשו"ה לא רצו לקבל דלפי ז' מצות לא נאסר להם להרוג בדין ולהלחם עם האויבים ולהרגם וליחד להם נשים רבות לפרות ולרבות ומשו"ה לא רצה עשו ולא חפץ ישמעאל לקבל התורה. שוב ראיתי מאמרם ז"ל בפרקי ר"א פרק מ"א דמשם משמע הפך כל הנזכר. אחר זמן רב עמדתי בענין זה ועמ"ש בספרי הקטן דברים אחדים דף י"ט ע"ב. וע"ש דף קפ"ג בס"ד. והרב תורת חיים האריך בדברים מתוקים ובכלל דבריו ז"ל פירש דיען הקב"ה פתח לעשו וישמעאל ולא רצו לז"א ישראל נעשה ונשמע נעשה כלפי עשו ונשמע כלפי ישמעאל שלא רצו אבל אנו נקבל ע"ש באורך ועפ"ז אפשר לפרש מסרה נעשה ונשמע ונשמע פתגם המלך ונשמע קולו הכונה נעשה ונשמע וכ"ת למה הקדימו נעשה לז"א ונשמע פתגם המלך שפתח לעשו ברישא והדר לישמעאל וכ"ת אעיקרא על מה עשה ה' ככה לז"א כי זה היה הכנה לישראל ונשמע קולו בבואו אל הקדש קדש ישראל כמ"ש בזהר והביאו הרב ת"ח עש"ב:

מיד אומר להם הקב"ה הראשונות ישמיעונו ז' מצוות וכו'. ראיתי בספר שערי תורה כ"י שחיבר הרב מהר"ר ישועה זיין זלה"ה שפירש משם רבו הרב המפולפל מהר"ר יצחק אריפול זלה"ה במ"ש הרב נמקי יוסף בריש המפקיד וז"ל ונראה למפרשים דכיון דהודה בפני ב"ד שיש להם לעסוק תכף בדברים אחרים כדי שלא יהיו עסוקים באותו ענין ולא יוכל לחזור בו וראיה מפרק הדיינין דאמרינן התם דאם אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד כלומר כי היכי דלא להדר ביה עכ"ל ובאותה שאמרו פרק ר' עקיבא מכאן מודעא רבא הקשו התוס' דהא קבלו בערבות מואב בלי כפיית ההר ותרצו כיון דע"פ הדיבר קבלו הרי אנוסים הם עפ"י הדיבור של הקב"ה וע"כ משהודו האומות לומר כלום כפית וכו'

דמשמע דאם היה כופה לא היו טוענים טענת אונס מיד תפסם בלשונם וא"ל הראשונות ישמיעונו ז' מצוות שקבלתם היכן קיימתם כי לא תוכלו לומר דאנוסים הייתם עפ"י הדיבר כי פיכם ענה בכם שאין לטעון טענת אונס עכ"ד:

דף ג.

שמים וארץ נוגעים בעדותן וכו'. עמ"ש התוס' ד"ה נוגעים בעדותן ועמ"ש הרב פרח מטה אהרן ה"א סימן מ"ד ומ"ש אני בעניי בסוגיא דשמעתין ועל דברי התוס' הנזכרים ודברי הרב הנזכר בספרי הקטן דברים אחדים דף צ"ט בס"ד:

דף ג:

והאמר רבא מצטער פטור מן הסוכה וכו'. עיין מה שכתבתי בעניותי בספרי הקטנים ברכי יוסף ומח"ב א"ח סימן תר"ם בס"ד במה שקשה מאגדתין לקצת פוסקים ועיין מ"ש בתשובת הרב מהר"ר יוסף דיין הובאה בשו"ת מים רבים סימן ג"ן ובספר הנחמד לשון למודים להרב מהר"ר ברזילי יעבץ א"ח סימן רל"א:

א"ר יצחק אין שחוק לפני הקב"ה אלא אותו היום וכו'. בסמוך מסיק דעל בריותיו אינו משחק אלא אותו היום ואפשר דרמוז זה בכתוב עצמו יושב בשמים ישחק ה' ילעג למו הכונה יושב בשמים ישחק לשון עתיד דשוחק היום ההוא וכי תימא מה הלשון ישחק לעתיד הכתיב לויתן זה יצרת לשחק בו והיא קושית הש"ס ומשני ה' ילעג למו מה שאני אומר ישחק לעתיד הוא שחוק על בריותיו וז"ש ה' ילעג למו. ולפי דרשת הש"ס הא דכתיב מזמור נ"ט ואתה ה' תשחק למו תלעג לכל גוים אפשר דאיירי נמי בשחוק זה וע"ש בפירוש רש"י:

מיום שחרב בית המקדש אין שחוק להקב"ה וכו'. אפשר במ"ש רבינו האר"י זצ"ל בסוד מאמרם מיום שנחרב בה"מ אסור לאדם שימלא שחוק פיו כי בעת שנחרב בית המקדש היא הנוקבא הנקראת בית לסיבת לקיחת כתרה שני אור גימטריא בית לכן מאז אסור לשחוק כי שחוק גימטריא ב"פ או"ר וכיון שנסתלק אור אור אין שחוק בעולם עש"ב ואני השפל ברמזי כתבתי בזה. והשתא אפשר שז"ש במאמרינו מיום שחרב בית המקדש אין שחו"ק להקב"ה. וממוצא דבר עין רואה דרבינו האר"י זצ"ל מסכים הולך כדעת הרמב"ן והטור א"ח סוף סימן תק"ס דהא דאמרינן אסור לאדם שימלא שחוק פיו הוא בגלות וכן נראה קצת מהכא. אבל מרן בב"י כתב שם משם רבינו יונה דשלא בימי הגלות נמי קאמר ע"ש ובט"ז:

אמר ר"ל כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד וכו' משום דבלילה שירה עמי. אפשר לדקדק תיבת עמי דכתיב בקרא כפי דרשא זו במ"ש במסכת תמיד כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני וכו' נכח פני אדני. ואפשר שהכתוב הזה הם דברי כנסת ישראל יומם יצוה ה' תפארת ישראל חסדו משום דבלילה שירה דעוסק בתורה דכל התורה נקראת שירה והוא עמי דשכינה כנגדו:

אמר רב יהודה אמר שמואל מאי דכתיב ותעשה אדם כדגי הים וכו' מה דגים שבים כיון שעולים ליבשה וכו'. אפשר דדייק אמאי קאמר קרא כדגי הים הול"ל ותעשה אדם כדגים להכי דריש דכתיב דגי הים ללמדנו שהשואת האדם לדגים הוא בענין הים מה דגים אם פורשין מן הים וכו' ומכללא שמעינן דהגם דדגים הפורשים זמנין דיש להם חיות קצת חיי שעה מ"מ נודע דזה החיות אינו כלום וקרינן בהו מיד מתים כן רשעים שפורשים מהתורה בשגם עין רואה שהם חיים קרי בהו מיד מתים דרשעים בחייהן קרויים מתים:

ד"א מה דגים אם קדרה עליהם חמה וכו'. אפשר לומר דפליגי הני לישני דחד סבר כמ"ד דתורה גם בעידן דלא עסיק בה אגנא ומצלא מיצה"ר וכמ"ש במקום אחר משם גדול אחד דמתרץ דעתיה דרב יוסף פרק היה נוטל [הננו גדול הרב המופלא ח"ק מהר"ח ן' עטר זלה"ה כמ"ש לפנים שם פרק היה נוטל. ולעיל בהגה"ה בסנהדרין דף ק"ב ע"א ולכאורה יקשה על זה שכתבתי דלדעת רב יוסף אם הסכים לפרוש מהתורה לגמרי מת דלדעת רב יוסף לא יכון דאיך לא הגינה עליו התורה והצילתו שלא יפרוש לגמרי. אך יש לקיים דרך זה על פי מ"ש בסמוך בהגה"ה בסנהדרין דף ק"ב ע"א דאם חשב בע"ז אבד חנינו ומיד נלכד ויבא לפרוש לגמרי מהתורה ודוק הטב] והיינו דקאמר ברישא אם פורשים מהתורה וכו' כלומר שהסכים בדעתו לפרוש מהתורה דלא ישוב אליה עוד אז מת. אבל אי דעתיה עילוה אלא דהשתא לא עסיק אינו מת על יד יצה"ר דהתורה אצולי מצלא. אמנם הדבר אחר סבר דאף דלא פירש אלא דבעת ההיא אינו עסוק שולט בו היצה"ר וז"ש מה דגים כיון שקדרה עליהם חמה וכו' אף שהם בתוך הים עדיין אלא שקדרה עליה חמה ואין המים מכסין אותם מתים כן הת"ח אף שהוא בתוך ים התורה ודעתיה למהדר אתלמודיה כיון שקדרה עליהם חמה של היצה"ר מתים דבעידנא דלא עסיק אין המים שהוא התורה מכסים אותם ולא מצלא מיצה"ר ודוק:

דף ד.

משתבח להו ר' אבהו למיני ברב ספרא וכו'. כתבתי על זה המאמר בעניותי בספרי הקטן ראש דוד ריש פרשת תבא בס"ד ע"ש באורך:

דף ד:

דאר"י משום רשב"י לא היה דוד ראוי לאותו מעשה וכו'. עמ"ש הרב מהר"ש פרימו ברמזי דרשותיו פרשת תשא ומ"ש אני בעניי בספרי הקטן ראש דוד פרשת האזינו ובספרי הקטן דברים אחדים דף ק"ס ע"ב ע"ש:

דף ה.

תוס' ד"ה אין בן דוד וכו' ואומר הר"ר אלחנן דנשמות של ישראל ושל נכרים אינם בגוף אחד. עכ"ל כיוין רבינו אלחנן לדברי חכמי האמת וכמ"ש מז"ה בפירוש המשנה פ"ג דנדרים וז"ל הנודר מזרע אברהם אסור בישראל ומותר בגוים. והטעם בזה נעלם מאד ואגלה טפח כי קודם דור הפלגה היו הנשמות טהורות ואינן טהורות יוצאות מאוצר אחד ומדור הפלגה שנבחר אברהם אע"ה לחלקו יתברך כל הנשמות טהורות של האומה ישראלית יוצאות מאוצר אחד לבדם וכל הנשמות של ע' אומות מאוצר בפני עצמו ולזה אין ישראל בכלל ב"נ ולא ב"נ בכלל ישראל עכ"ל ובזה פרשתי אני בעניי פרשת האזינו בהנחל עליון גוים בהפרידו וכו' כמ"ש בספרי הקטן ראש דוד ע"ש באורך:

דף ה:

טריפה מלהחיות זרע נפקא וכו'. בימי חרפי הבאתי ראיה מכאן למה שנסתפק הרב פר"ח בקונטרס התשובות אי זכר טריפה מוליד כמו שכתבתי בספרי הקטן מחזיק ברכה י"ד סימן ז"ן בס"ד ושם ביארתי דיש לדחות ע"ש ודוק הטב:

דף ו:

מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר וכו'. עמ"ש אנכי עפר דל בספרי הקטן מחזיק ברכה י"ד סימן ס"ב ובספרי הקטן ברכי יוסף ח"מ סימן ט' ובמה שרמזתי שם בספרי האחרונים ע"ש:

דף ז.

תוס' ד"ה פשיטא דמחלקת ואח"ך סתם תימא וכו'. עיין מ"ש אני בעניי בריש ספרי הקטן שער יוסף ע"ש:

דף י:

הוה מייתי תרי עבדי וכו'. מ"ש מהרש"א בחידושי אגדות הכא דברים ככתבן קשים לשמוע כאשר יראה הרואה. אמנם נראה דתיבת בחזרתו שבסוף לשונו היא טעות ויש למחוק אותה ואז דבריו מובנים בא"ר לח"י רואי כאשר עיניך תחזינה ודוק הטב:
מי שעלה לי נימא ברגלו וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דף ק"א ע"ד בס"ד:

דף יא.

תוס' ד"ה עקור שיש בה טריפה וכו'. עמ"ש הרב מגילת ספר לאוין רכ"ט ולא זכר דברי הרב שלטי הגבורים בפרקין ובתשובה אני בעניי נשאתי ונתתי בדברי הרב שה"ג ודברי הרב מגלת ספר בס"ד עש"ב:

דף יז.

יצאת ב"ק ואמרה ר"א ן' דורדיא מזומן לחיי העה"ב וכו'. כתב מהרח"ו ז"ל כי המגולגל המשלים נוטל חלקו וחלק חבירו בסוד יכין רשע וצדיק ילבש כי אותו לבוש שעשה רשע זה על ידי קצת צדקותיו ומעשיו הטובים ולא זכה ללבשו עתה אותו המגולגל המשלימו לובש אותו וזהו צדיק ילבש. והנה יוחנן כ"ג ששמש פ' שנה בכהונה גדולה ובודאי כי ע"י עבודתו כמה וכמה לבושין דיקר שעשה לו רק שאח"ך נעשה צדוקי ואיבד כל החלוקים הטובים ההם. והנה דוגמת יוחנן זה שבימיו הראשונים היה צדיק ולבסוף חטא ומה שפגם היה בימיו האחרונים ולכן בא ר"א בן דורדיא שהיה פגום כל ימיו הראשונים ובסוף ימיו עשה תשובה ונמצא כי יש כאן ימים שלמים מתוקנים וימים שלימים מקולקלים והנה צד הרע שבימים האלו נטל יוחנן וצד הטוב שבימים האלו נטל ר"א בן דורדיא וכמ"ש בע"ח בפסוק יגמור נא רע רשעים וכו' ובפסוק אם רעב שנאך עכ"ל מהרח"ו ז"ל ובזה מבואר דקרו ליה רבי אלעזר כי כיון שזכה בתורה ומצות של יוחנן כ"ג ולבש חלוקא דרבנן שפיר נאה לקרותו רבי:

יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת. פשטן של דברים שקונה עולמו פירוש עה"ב דאמרו ז"ל כי לכל אדם יש לו חלק בג"ע וחלק בגהנם זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע לא זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בגהנם. וחלק בג"ע צריך לטרוח בתורה ומצות לקנותו וז"ש יש קונה עולמו וכו' א"נ אפשר דידוע דהאדם הוא עולם קטן ויש קונה עולמו ר"ל קונה את עצמו שהוא עולם קטן וזהו עולמו. ויען שצריך לתקן כל אבריו ע"י רמ"ח מצות ויש כמה מצות שצריכין זמן ומקרה לעשותן ויש מצות דלא אפשר לעשותן וצריך לעסוק בתורה בדיני המצות ההם ובסודן ולכוין שיחשב לו כאלו קיימן גם צריך להשלים חלקי תורתו בפרד"ס וגם לתקן נר"ן שלו ואולי גם אחרים שהם משרשו וכל זה צריך זמן רב וכולי האי ואולי. אך מי שזכה למסור נפשו על קדוש ה' בשעה אחת הוא מתקן כל אבריו כלם כמ"ש הרב מהר"ם אלשיך בפנחס שתקן כל אבריו כלם במה שמסר עצמו על ק"ה בענין זמרי וז"ש יש קונה עולמו בשעה אחת:

אמר רבי לא דיין לבעלי תשובה שמקבלין אותם. כי ע"י העבירות כמה פגם מגיע ונשחתו כל מדרגות וכל דרכי מקומות למעלה אשר בהם אחיזת שרשי נשמתו כמ"ש הרב החסיד מהר"א גאלנטי ע"פ נחפשה דרכינו. וה' ברוב רחמיו רוחץ כביכול אותם המקומות כמש"ה אם רחץ ה' דמי בנות ציון וכמו שכתב הרב הקדוש הרמ"ק בספר תומר דבורה. וזהו דבר גדול וז"ש לא דיין לבעלי תשובה שמקבלים אותם ורוחצים טנופם ומזוהמתם אלא שקורין אותן רבי דלזה צריך טורח גדול בתורה לקנות חלוקא דרבנן מהתורה בכמה שנים והם זוכים לזה באותה שעה:

דף יז:

אפתחא דבי זונות ונכפייה ליצרין. כתבו התוס' מכאן יש ללמוד שדרך להרחיק מפתח ע"ז כל מה שיכול משום אל תקרב אל פתח ביתה ומוקמי לעיל בע"א שהרי היה רוצה ללכת יותר אפתח דבי זונות עכ"ל לכאורה יש לדקדק בדברי התוס' חדא דאמאי רוצים ללמוד מהכא והלא קרא כתיב כדאמרי אינהו גופיהו. ותו מה שכתבו משום אל תקרב ומוקמי לעיל בע"א שהרי לעיל בע"א אמרו אל תקרב זו הרשות ואיכא דאמרי אל תקרב זו זונה ואיך כתבו דאל תקרב מוקי ליה בע"א ויש מי שכתב דהיה כתוב בתוס' בע"ז ור"ל בענין זנות וטעו שסברו בעבודה זרה וכתבו בע"א ואינו מחוור דלשון התוס' כפ"ז לא אתי שפיר. ותו מ"ש שהרי היה רוצה ללכת יותר אפתחא דבי זונות מה הוכחה זו הרי בפירוש יהיב טעמא ונכפייה ליצרין ונקבל אגרא. ואפשר לומר דכונת התוס' דאע"ג דלעיל אמרינן הרחק מעליה דרכך זו מינות וגם לאיכא דאמרי הרחק זו מינות והרשות

נמצא דלתרי לישני הרחק זו מינות אלא דלליש נא קמא זו מינות לבד ולאיכא דאמרי הרחק למינות ורשות ודלא כמ"ש בספר רגל ישרה שכתב דהוצרכו התוס' ללמוד מכאן משום דלעיל איכא תרי לישני וכו' ע"ש ודבריו לא האירו דהא לתרי לישני הרחק הוא ממינות. אמנם יש לומר דשלמה הע"ה קאמר בזמנו וכל זמן בית ראשון וע' שנה של גלות בבל דהיה יצה"ר של ע"ז אבל אחר שבאו אנשי כנה"ג ובטלו יצרא דע"ז אפשר לומר דתו ליכא הרחק. ולזה התוס' למדו מכאן שהלכו אפתחא דבי זונות ולא אפתחא דע"ז הגם דנכיס דאע"ג דחד אמר נכפייה ליצרין וכו' האחר הגם שלא ידע במה כחו נתרצה ללכת בדרך דאיכא זונות משום שצריך להתרחק מע"ז דכתיב הרחק בכל זמן. והכי מוכח מדאח"ך אמר ליה מנא לך הא ופירש רש"י מנ"ל הא דסמכת אנפשך למיתי הכא ולא מסתפי מיצה"ר עכ"ל ומשמע דבתחילה לא ידע הדבר בעצם ובבירור ועכ"ז הלך אפתחא דזונות משום דהרחק מעליה קאי לע"ז וחמיר טפי מזונה דכתיב אל תקרב לחד לישנא דהרחקה טפי משמע. וכפ"ז צ"ל דמאן דאמר ניזיל אפתחא דע"ז לא שהיה דעתו כן רק רצה לדעת מאי ס"ל לחבריה אי השתא נמי איכא הרחק וכשראה דחבריה אתי עלה לקבל אגרא שתק ליה והוא הלך עד שלא ידע טעמו ונימוקו משום דאיהו סבר דהרחק בכל זמן. ואח"ך אמר לחבריה מנא לך להורות דבלא טעמו היה צריך ללכת אפתחא דזונות. ומ"ש התוס' משום דכתיב אל תקרב היינו כאלו כתבו וכו' וכונתם על הרחק ודוק כי בזה נתישב הענין כאשר המעיין בלבבו יבין ואחרי כותבי ראיתי מ"ש הרב ישרש יעקב במהדורא בתרא דף קמ"א משם הרב רצוף אהבה וכיונתי קצת לדברי הרב ומה שהקשה עליו הרב ישרש יעקב יש לישב כאשר הרואה יראה מתוך מ"ש בעניותנו ודוק:

מ"ט תנית ומ"ט גנבת א"ל אי ספרא לאו סייפא וכו'. אפשר דהם רמזו דבכח לימודו היה מוציא לאור ניצוצי הקדושה מן הקליפה וז"ש מ"ט תנית וכי תימא מה אכפת לכו ומ"ט גזרתם שלא ילמדו לז"א ומ"ט גנבת שעי"ז גנבת ניצוצי הקדושה מהסט"א בסוד התקלא וסוד הירדן כמו שפירש רבינו האר"י זלה"ה. והוא השיב אי סייפא לאו ספרא כלומר אם שולט עשו דכתיב ביה על חרבך תחיה היינו טעמא דלאו ספרא שאין הקול קול יעקב. דאם היה הבל של תינוקות הבל שאין בו חטא לא היה שולט עשו וזהו ואי ספרא לאו סייפא. א"נ במ"ש בשאר מקומות שכתבו המקובלים דהגליות הם לפרוע שארית שעבוד מצרים שהם שמ"ד ובכח מש"ה רבינו ע"ה דהוא אחד יותר על שמ"ד יצאנו ממצרים. וכתבנו בעניותנו דזהו הטעם דהעוסק בתורה יש לו חירות כי סתם ת"ח אמיתי יש בו ניצוץ משה רבינו ע"ה ולכך אמרו דבן חורין הוא העוסק בתורה בכח ניצוץ משה רבינו

ע"ה אשר בקרבו אורב"ו דהוא יתר אחד על שמ"ד וזה רמז אי ספרא אם זכיתי לניצוץ משה ספרא רבא לאו סייפא דניצול משמד וכו' ואמר לישנא דמשתמע לתרי אנפי ודוק:

דף יח.

הוגה את השם באותיותיו וכו'. רבינו האר"י זצ"ל מסכים לדברי התוס' דהיינו לקרוא ד' אותיות שם המיוחד ככתבן. אמנם בקורא אותם במילוי גם כן הוא בכלל וצריך להפסיק כגון שיאמר יוד אי הי או שיאמר יוד קא. ופשטא דסוגיא מוכח דהלכה כאבא שאול דאין לו חלק לעה"ב אמנם דעת הרמב"ם נראה דהלכה כת"ק דאין הוגה את השם בכלל אין לו חלק אבל איסורא איכא לכ"ע ולהכי פריך בסוגיין וכמו שכתבנו בעניותנו פרק חלק (סנהדרין דף ק"א ע"ב) ע"ש וראיתי לרבינו אפרים בפירוש עה"ת כ"י פרשת יתרו שכתב ה' אלהיך כשקרא השם הנכבד נתמלא כל העולם אש ונאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא לכך ר' חנינא בן תרדיון שהיה הוגה את ה' באותיותיו נדון בשריפה:

מ"ט איענש וכו'. כתב הרב ישרש יעקב וז"ל הקשה בת"ל דמאי קושיא מ"ט איענש והלא לעיל אמר משום דלא עסק בג"ח וי"ל דה"ק מ"ט איענש בשריפה חמורה ולא בחנק הקל וליתא דמשום דלא עסק בג"ח אין זה כדאי שישרפוהו מוכרח דיש בו עון שראוי לישרף ומשו"ה שאלו מ"ט איענש אלא שהוא השיב שאילו היה עוסק גם בג"ח היה מגין עליו שינצל עכ"ל בקיצור. ומ"ש הרב אין זה כדאי שישרפוהו כונתו שיהרגוהו ואגב שיטפיה כתב כן ויש להעיר על הרבנים דמאי קשיא להו דהא הש"ס קאי על מ"ש לעיל גזרו עליו לשריפה ועל אשתו להריגה ולהכי לא מצי למימר על דלא עסק כדאבעי ליה בג"ח דא"ה אשתו אמאי ולהכי אמר על דהיה הוגה ולא מיחתה אבל על ג"ח על הרוב לא ידעה אי עביד כדאבעי ליה. ותו אעיקרא הש"ס קאי עמ"ש ברישא עליו לשריפה משום שהיה הוגה את ה' ועלה פריך והיכי עביד וכו' ומשני להתלמד וע"ז הקשה מ"ט איענש וא"כ מאי מקשו דמאי קושיא מ"ט איענש הא לא עסק וכו' והרי פריך עמ"ש דנגזר עליו שהיה הוגה וכו'. וכמדומה דהא דאמר שהיה הוגה הוא מכלל הבריתא דמייתי לעיל ת"ר כשנתפסו וכו' וסיומה עד מ"ש אמר רבי גדולים צדיקים הללו וכו' אלא דהש"ס עייל בין הדבקים והכי אשכחן בכמה דוכתי ויש צדדין במאי דקמן מצד הלשון ודברי רבי יוחנן ואין להאריך. ומ"מ דברי הרבנים הנזכרים קיימין בכללות הענין דאיהו אמר על דלא עסק וכו' והכא אמר שהיה הוגה וכו' ודוק הטב:

דלא מיחתה מכאן אמרו כל מי שיש בידו למחות וכו'. עמ"ש הרב גדול הדור מהרח"א בישרש יעקב דף ק"ח ע"ב ומ"ש מורינו הרב זרע אברהם א"ח סימן י"ב:

אני אומר לך דברים של טעם וכו'. אפשר במ"ש הרב של"ה דמצות ק"ה אינה כשאר מצות לרדוף אחריה ומשו"ה אז"ל דבשביל יעקב ניצול אברהם מכבשן האש דהוא הכניס עצמו בסכנה בידים לבזויי ולאלטויי וז"ש ריב"ק ורחב"ת סבר דהוא אינו מקניטם רק הוא עוסק בתורה ודוק כי קצרתי:

הוא אמר הצור תמים וכו'. בעניותי פירשתי בספרי הקטן דברים אחדים דרוש ך' דף ק"ה הני קראי דנקטי הני צדיקי דאפשר דכל חד כיוין לענין א' ע"ש באורך:

ואל יחבול בעצמו. עמ"ש התוס' ועיין מ"ש הריטב"א בחידושיו והביא דבריו הרב מהרש"ל בים של שלמה פרק החובל סימן נ"ט והקשה עליו וחלק על ר"ת דלשון ר"י בתוס' קמא שסתם משמע להפך ואני בעניי בספרי הקטן חיים שאל סימן מ"ו עמדתי קצת בענין זה ודקדקתי על מהרש"ל מדברי ספר האגודה פרק הנזיקין שהתיר משם ר"י ומוכרח להשוות דברי התוס' בשם ר"י שאין בכלל דבריו שירא לעבור על דת הפך מהרש"ל ועוד לא זכר מהגהת סמ"ק ושם הבאתי דברי הרב כנה"ג י"ד סימן זק"ן הגהת ב"י אות כ"א ודברי מהר"ש יפה ע"ש באורך בס"ד:

דף יח:

אימא אלהא דמאיר ענני ומתצלת וכו'. מזה נשתרבב המנהג בכל גלילותנו דעל כל צרה שמתפלל האדם אומר אלהא דר"מ ענני ונודרים שמן או צדקה לנשמתו של ר"מ וכתב הרמ"ע במאמר חקור דין סוף ח"א שהכונה במה שכיוין ר"מ ענני באותה כונה ע"ש ובמפרש ובזה פירש הרמ"ע שם אשרי יושבי ביתך הם עצמם ביתך מרכבה כמ"ש זה אלי ואנוהו אשרי אדם עז לו שמבטחו במסילות אשר בלבבם של יושבי ביתך זהת"ד. והשתא הנוהג כך באומרו אלהא דר"מ ענני טוב דיכוין בדעתו שיענה באותה כונה שכיוין ר"מ כמ"ש הרמ"ע. ומכאן אתה למד שמה שנהגו לומר שמכונים בתפלה לדעת רשב"י וכיוצא וכן בתורה ובמצות מנהג טוב ונאמר בו אשרי:

דף יט.

אמר רב עמרם אשרי מי שעושה תשובה כשהוא איש ריב"ל וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דרוש ח"י דף צ"ה ע"ג בס"ד:

ואמר רבא לעולם לגרס איניש ואע"ג דמשכח ואע"ג דלא ידע מאי קאמר וכו'. אפשר לתת טעם לדבר כי אותיות ותיבות התורה מעוררות רוחניות למעלה כי כל אות רומזת בצורתה לרוחניות ידוע מבחינות הספירות ולכל אות יש רוחניות ואור נכבד אצול מעצם

הספירות משתלשל עד שיגיע האור ההוא באות ההוא ומהבל פיו יהיו צורות קדושות עליונות מתקשרות בשרשם וכשיזכור תיבה מהתיבות יגיע כח האותיות המצורפות בה ומסיבת תנועת כחות ההם והכאתם זה בזה עוד יתהוה בהבל פיו רוחניות ומציאות חדש וכמו שהאריך מז"ה חס"ל מעיין ב' עין הקורא נהר י"א ע"ש באורך ולזה מועיל הגרסא לבד וכיון דמשמע ליה מדכתיב גרסה אף דלא ידע מאי קאמר ממילא הוא אע"ג דמשכח שהרי לא ידע מאי קאמר ולק"מ מה שהקשה הרב ת"ל דמנא ליה אע"ג דמשכח וחרב הגדול מהרח"א במקראי קדש דף ס"ח השיגו ממ"ש בנדה דף כ"ד ע"ש דיש קצת שינוי בש"ס ודוק:

כתיב על גפי וכתיב על כסא. עמ"ש רש"י והרב ישרש יעקב משם הרב ת"ל הקשה דעל כסא כתיב באשת כסילות ותירץ ע"ש ולולי פירש"י אפשר לפרש בש"ס דבין על גפי בין על כסא לאו בתורה קמשתעו דקרא כתיב שלחה נערותיה תקרא על גפי מרומי קרת מי פתי וכו' לכו לחמו וכו' אלמא על גפי כתיב קודם שיקרא האדם דמשם קוראהו התורה ואומרת לכו לחמי בלחמי. וכן באשת כסילות שולחת לקרוא אדם יושב על כסא לבא לזנות. וז"ש כתיב על גפי ולבסוף על כסא דתרוייהו לאו בתורה קמשתעו. ומשני בתחילה על גפי דקודם שנשתקע האדם בתענוגי העה"ז התורה קורא אותו וז"ש בתחילה על גפי אך בסוף שכבר נשתקע כמש"ה וילכו אחרי ההבל ויהבלו אז כתיב על כסא וקורא אותו הזונה. ולא התורה ודוק:

דף יט:

על פלגי מים אמר ר' תנחום בר חנילאי לעולם ישלש אדם שנותיו שליש במקרא וכו'. פירש הריטב"א בחידושיו דדריש על פלגי מים מים תורה פלגי לשון חלוקה עכ"ד והנה בקדושין דף ל' ע"א נאמרה מימרא זו בנסח זה אמר רב ספרא משום ר' יהושע בן חנניא מאי דכתיב ושננתם לבניך אל תקרי ושננתם אלא ושלשתם לעולם ישלש אדם שנותיו וכו'. ויראה דמשמעות דורשין איכא בינייהו דמר מפיק לה מדכתיב ושננתם אל תקרי אלא ושלשתם ומר מפיק ליה מדכתיב על פלגי מים כמו שפירש הריטב"א:

ויש להעיר קצת לפי מ"ש הרמב"ם והריטב"א בשם רבינו דה"ד בתחילת למודו של אדם אבל אח"ך רוב ימיו לגמרא דהרי דריש לעיל הך קרא דסמיך כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה דבתחילה נקראת התורה על שמו של הקב"ה ואח"ך נקראת על שמו וכתב הרב מהרח"א בספר ישרש יעקב דהיינו כשהגיע למדרגת גדול הדור דתורה דיליה היא ונקראת על שמו ע"ש והרי סמיך ליה כתיב והיה כעץ שתול על פלגי מים

וא"כ גם כשהגיע למדרגת גדול הדור כתיב על פלגי מים שישלש שנותיו שליש במקרא שליש בתלמוד ואיך כתבו דה"ד בתחילת למודו. וי"ל דקרא הכי קאמר ובתורתו יהגה דהוא גברא רבא ותורה דיליה היא ונקראת על שמו ומפרש דהאי גברא רבא כבר היה כעץ שתול דגמי' סברא מכמה רבוואתא כדאמר בסמוך וגם כבר חילק לימודו בתורה ומשנה ותלמוד. ולפי מ"ש בעניותי בפירוש אבות פ"ג משנה ח' (וידפס פה בקונטרס זה בעזה"י) דבדורות ראשונים דדעתם רחבה וזכרונם מופלא תמיד היו משלשים ומ"ש הרמב"ם היינו לדידן דבצר לבא ושכיח"י טובא ע"ש באורך א"צ לזה דהכתוב מירי לפנים בישראל דגם גדולי ישראל שרפי קדש המשלשים:

והתוס' כתבו דלכך תקנו פסוקי התמיד ומשנת איזהו מקומן ובריתא דר' ישמעאל ונראה לר"ת דאנו שעוסקין בתלמוד בבלי דיינו כי הוא בלול במקרא במשנה ובתלמוד כדאמרינן בסנהדרין דף כ"ד עכ"ל וכתב הריטב"א בחידושיו וז"ל וזה שבררו פרק איזהו מקומן אומר מורי מפני שכלו שנוי בלא שום מחלוקת כלל ואעפ"י שאין כלו הלכה דהא קתני הפסח אינו נאכל אלא עד חצות ואנן קי"ל לדעת רבינו הרמב"ן כר' עקיבא דנאכל כל הלילה מ"מ אחר שנשנה כל הפרק כלו בלא מחלוקת כלל הוא ראוי לשנות יותר משאר פרקים עכ"ל. ומרן בב"י א"ח סימן נ' כתב משם הרא"ה (שהוא רבו של הריטב"א) האי טעמא לקריאת פרק איזהו מקומן אלא שאמרה בסגנון זה וכתב הרא"ה שתקנו לשנות פרק איזהו מקומן לפי שאין בכל אותו פרק מחלוקת והיא משנה ברורה למשה מסיני עכ"ל ולשון ברורה למשה מסיני הוא דחוק קצת. ובשגם הרב מופת הדור מהרח"א בספר בני חיי בהגהתו פירש על דרך שכתב הריטב"א וז"ל נראה דהיינו שלא הוזכר בו המחלוקת אבל יש דברים שנויים במשנת איזהו מקומן דאיכא בהו פלוגתא דתנאי עכ"ל לשון הרא"ה שכתב מרן הוא דחוק ומה גם אם יש בפרק איזהו מקומן דבר שאינו הלכה כמ"ש הריטב"א:

ומ"ש התוס' בשם ר"ת כבר כתבתי אני בעניי בסנהדרין דכיוין ר"ת למ"ש בתקוני זהר חדש דף י"ט ע"ג דפוס ויניציא ע"ש ובדפוס קושטא דף קמ"ט ע"ב. ושם בתקונין לא קאמר אלא בתלמוד סתם (כפי ההגהה שהיא אמיתית ומוכרחת ע"ש) משום דבכל תלמוד מפרש המשנה ודורש פסוקים והוא כלול ובלול. אלא דר"ת מסתמיך ואזיל על מ"ש ר' יוחנן בבל שהיא בלולה וכו' ומשו"ה נקט ר"ת תלמוד בבלי. ואפשר דר"י רבותא אשמועינן דבבל בלולה ולא מעיט ארץ ישראל. ותו דר' יוחנן בימי רב ושמואל תחילת אמוראי קמאי דבבל ודוק היטב כי קצרתי:

א"ר אבא א"ר הונא אמר רב מאי דכתיב כי רבים חללים וכו'. שמעתי משם הגאון מהר"ר העשל ז"ל כי בזה נתן טעם לאשר בלא תרצח יש שתי נקודות בסוף קמץ פתח (והגם שטעם הב' נקודות הוא דיש שתי קריאות ליחיד ולצבור כמ"ש הרמד"ל באור תורה עש"ב) דרמז דבין המורה ולא הגיע להוראה הוא רוצח כי רבים חללים הפיל בין מי שלא הגיע ומורה הוא רוצח כי עצומים כל הרוגיו ולכן בלא תרצח יש שתי נקודות קמץ ופתח כלומר לא תרצח לקמוץ ולימנע שלא להורות ולא תרצח לפתוח ולהורות והיינו שלא לקמוץ כשהגיע להוראה ולא לפתוח להורות כשלא הגיע [וכן כתבתי בקונטריס זרוע ימין בפירוש אבות. וחשבתי דרכי להדפיסו לפנים כמ"ש בתחילת הפירוש וע"ש לפנים]:

והא רבא אורי התם בשוין. כתב הרב מופת הדור מהרח"א בספר ישרש יעקב וז"ל ואיכא למידק דהרי"ף והרמב"ם השמיטו מ"ש עד מ' שנין והך דרבא אורי מטעמא דשוין וכו' והש"ך י"ד סימן רמ"ב כתב דס"ל להרי"ף והרמב"ם כפירוש התוס' דשוין אסור משו"ה אין צריך להביא כשהוא גדול מבני העיר שיורה דפשיטא אם הוא לא יורה מי יורה וליתא דמסתמו ותלו הדבר בהגעת להוראה מורה דכשהגיע להוראה מותר גם ששוה לחכמי העיר וגם שבני העיר חכמים ממנו מותר להורות וחזרה הקושיא והבן עכ"ל ויש להרגיש על הרב ז"ל דבחדא מחתא מחתינהו להרי"ף והרמב"ם שהשמיטו מ"ש עד מ' שנין ואין הדבר כן דהרי"ף מייתי בהלכותיו הא דעד מ' שנין וכל מה שהשמיט הוא והא רבא אורי התם בשוין גם מ"ש דהרב ש"ך תריץ יתיב להרי"ף ולהרמב"ם הוא אגב שיטפיה דהרב ש"ך לא הזכיר כי אם הרי"ף וישובו אינו אלא למאי דהשמיט הרי"ף הא דשוין ואינו עולה מן הישוב להרמב"ם למה שהשמיט עד מ'. ומה שדחה דברי הרב ש"ך לפום ריהטא נראה דכונתו דכל עוצם תירוצו הוא דהגדול פשיטא דיורה דאם הוא לא יורה מי יורה ועל זה אמר הרב דהרי מוכח דמשהגיע להוראה אף אם יש גדול ממנו מורה. וא"כ הרי יש מי שהגיע להוראה דארבעים בכתפיה ויכול להורות אף בפני גדולים ממנו ומאחר שכן אכתי יש ס"ד דמי שיש לו פחות ממ' אפילו גדול לא יורה ודקאמרת מי יורה הרי מי שיש לו מ' יורה יורה. זה נראה כונת הרב לכאורה ונראה לישב דכונת הרב ש"ך דהסברא תכריע דמאחר שניכר והכל מודים שהוא גדול כחו בהוראה יותר מכל בני העיר פשיטא שיכול להורות ומ"ש דאם הוא לא יורה מי יורה לישנא בעלמא הוא. והיותר פשוט בכונת הרב מהרה"א הוא דחשב דהרי"ף השמיט גם הא דמ' שנין ועל זה מתרץ הרב ש"ך ובמונח זה מקשה על הרב ש"ך שפיר בפשיטות כאשר צדיק

יבחן ועיין מ"ש אני בעניי על דברי הרב ש"ך והרב מהרש"ה בספרי הקטן ברכי יוסף ח"מ סימן יו"ד אות ה' בס"ד:

שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה תלמוד שנאמר ועלהו לא יבול. אפשר דהכונה דגם שמוכרחים לדבר שיחת חולין בעסקיהם ובצרכי ביתם לכי תדוק תשכח דדבריהם כלם אחוזי עץ חיים שהיא התורה כשם שהעלה הוא דבק עם האילן כך שיחת חולין של הת"ח אחוזים בתורה עץ החיים שנאמר ועלהו לא יבול שהעלה דבקה עם האילן. ותיבת עלה"ו בגימטריא אלף מלשון ואאלפך חכמה:

דף כ.

מעשה ברשב"ג וכו' וראה נכרית אחת נאה אמר מה רבו וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח ריש סימן רי"ח וסוף סימן רכ"ה בס"ד:

דף כ:

קרן זוית הואי. נראה להביא ראיה מכאן למה שראיתי בפוסק אחד קדמון בחיבור כ"י כולל כל הדינין הנהוגים כתוב על קלף וז"ל הסתכלות בנשים יש אומרים דדרך העברה כלומר שאין הראיה בהם בקבע לית לן בה ואינו נראה אלא כל הבטה בעולם באשת איש אסורה וה"ה לכל אשה שהיא אסורה עליו משום ערוה עכ"ל והבאתיו לעיל ביומא דף פ"ב מקונטרס זה ע"ש. והשתא אי איתא לסברת יש אומרים דדרך העברה מותר אמאי אצטריך לשנויי קרן זוית הואי לשני דהאיסור הסתכלות בקבע ורשב"ג דרך העברה ראה. אלא מוכח דרשב"ג לא חזא אלא דרך העברה והיה באונס דקרן זוית הואי ודוק:

א"ר פנחס בן יאיר תורה מביאה וכו' מביאה לידי יראת חטא וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים ריש דף ע"א בס"ד ע"ש:

דף כא:

וסתמא כר' מאיר דאי ר' יוסי בכל דוכתא מוגרי. עיין מ"ש אני בעניי בספרי הקטן שער יוסף בשיטה על הוריות דף ב' ע"ב בס"ד:

דף כב:

חביבה עליהן בהמתן של ישראל וכו'. אפשר במה שנודע כי כל תאוות הסט"א וחשוקיהם לידבק לקדושה לעשוק אהב ניצוצי הקדושה כי הם חיותם ולכן גם בהמת ישראל שמקיימין בה כמה מצוות שביתת שבת ולא תחרוש ושביעית וכיוצא חביבה

עליהן לשאוב איזה סרך קדושה שבהן והגם שהם לא ידעו ולא יבינו השר שלהם משים בדעתם שתהיה חביבה בהמת ישראל:

אני ראיתי נכרי שלקח אווז וכו'. מכאן השיג הרב באר שבע על מהר"ם יפה בספר לבוש האורה פרשת נח גבי מ"ש שהעורב היה חושד לנח על בת זוגו ע"ש בתוספותיו לפרק חלק (סנהדרין דף ק"ח) מהש"ס:

דף כג.

תדע דקתני סיפא ע"י נפשות אסורה לבעלה. הרב תורת חיים תירץ לקושית התוס' על פי שיטת הרמב"ם פי"ח דאסורי ביאה דע"י נפשות לכהן הוא דאסורה דאנוסה אסורה לכהן אבל לישראל שריא דחזקה דבת ישראל אינה נבעלת ברצון לגוי וכתבו הר"ן והה"מ דזה דעת הגאונים וכתב הה"מ דכן הכריחו האחרונים ע"ש. ומזה תמה הרדב"ז בתשובה כ"י סימן שני אלפים שי"ז עמ"ש הרב מהרא"י בפסקים וכתבים סימן צ"ב דלא מצא שום גאון שסובר כהרמב"ם וסברת הרמב"ם יחידית דהרי הגאונים סברי כהרמב"ם והרב המגיד היה תלמידו של הרשב"א וכתב שכן הכריחו האחרונים והם הרמב"ן והרשב"א והרא"ה והריטב"א שהיו קרוב לדורו וכן עיקר דלא חיישינן שמא נתרצית ומותרת לבעלה ישראל ומהר"י לא ראה לא דברי הגאונים ולא דברי האחרונים עכ"ל. ושתים זו שכתב דהה"מ היה תלמידו של הרשב"א וגם מ"ש שהה"מ כיוין להריטב"א לנו בעניותנו אין הדבר כן וכמ"ש במקומו:

דף כד:

רשב"ג אמר ה' מלך גאות לבש. הרב מהרש"א באגדתיה כתב רחוק בעיני לישב גירסא זו וכו' ע"ש ואפשר לומר על דרך שכתב רש"י למ"ד שירת הים דכתיב כי גאה גאה. ומהרש"א עצמו בסמוך הביא מרז"ל דכתיב הלוך וגעו וכתיב כי גאו גאה ע"ש וכן יש לומר הא דאמר רשב"ג שאמרו גאות לבש דשלח יד בפלשתים כמו שפירש"י למ"ד שירת הים. ועוד י"ל דכתיב אדיר במרום ה' עדותיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש. והיינו אדיר במרום ה' לנקום נקמתו. עדותיך שבארון נאמנו מאד ודין הוא שיהיה הארון לביתך נאוה קדש במקומו:

רוני רוני השיטה וכו'. דרך דרש אפשר שיש בדברים הללו רמז לה' חומשי תורה. רוני רוני השיטה נגד ספר בראשית דשם מבאר דיעקב אע"ה הלך למצרים ואמרו רז"ל שהוא הוליך עצי שיטים למצרים. התנופפי ברוב הדרך נגד ספר שמות ששם מבואר

גדולתו יתברך שהרבה נוראותיו במצרים ועל הים ונתגלה קדושתו ויכולתו במצרים ובקי"ס. א"נ על התורה ידבר כי בזכות התורה היתה יצ"מ כמש"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה וקי"ס דכתיב והמים להם חומה כמ"ש ז"ל וז"ש התנופפי התורה ברוב הדרך שבזכותך ניצולו ישראל המחושקה ברקמי זהב נגד ספר ויקרא שהוא תורת מעשה הקרבנות והם כשמן לקרבנו אליו יתברך ונהיה צמודים וחשוקים ודבוקים אליו יתברך ונהיה דבקים בתורה. המהוללה בדביר ארמון נגד ספר במדבר אשר שם ויהי בנסוע הארון וכו'. המפוארה בעדי עדיים נגד ספר דברים שהמצות נשנו בערבות מואב וזהו בעדי עדיים ועיין זהר ח"ג דף ר"א:

כמאן קרו פרסאי דשתנא לנדה מהכא כי דרך נשים. מכאן תשובה למ"ש הרב יעבץ דמ"ש ברעיא מהימנא דקרו לבי כנישתא אש נוגה ודריש לה. אינו מר"מ שזו תיבה ספרדית ואיך דריש תיבה ספרדית והרב מרכבת המשנה ח"ג פ"ב מהלכות בית הבחירה דין יו"ד השיגו מבתרא דף כ"ה שכינה במערב אוריה אויר יה ופירש"י מזרח בלשון לועז והרי דריש לשון לעז ועושה ב' תיבות עכ"ד וגם הא דידן הוי סייעתא להרב מרכבת המשנה הגם שיש לדחות:

דף כה.

אילימא בחד דכוותה גבי ישראל מי שרי וכו'. עמ"ש אני בעניי בסוגיא זו בספרי הקטן שער יוסף בסופו בקונטריס הסימנים סימן א' בס"ד:

דף כו.

משנה נכרית מניקה בנה של ישראל וכו'. הריטב"א בחידושיו הקשה דהכא מוכח דחלב נכרית מותר כל דליכא סכנה ומפרק חרש והתוספתא מוכח דדוקא אי איכא סכנה לולד שרי ומסיק וז"ל והנכון דחלב נכרית מותר מן התורה וכו' ומיהו חכמים אסרוהו כל היכא דאפשר בחלב בת ישראל מפני שהן אוכלין שקצים ורמשים וחלב שלהן מוליד אכזריות ומדות רעות וכו' עכ"ל וכן כתב הריטב"א עוד בחידושיו יבמות סוף פרק חרש ע"ש:

ומדבריו משמע קצת דהקפידא משום שאוכלים שקצים ורמשים אבל בלא"ה אין קפידא בגופן שלהם. אבל מדברי הרשב"א בחידושיו ליבמות והביאו הר"ן בסוגין משמע שהטעם משום איכותם דישראל ביישנים רחמנים וג"ח ומקיימי מצוות משא"כ הגוים ע"ש. ומדברי רש"י בסוטה דף י"ב מוכח דהקפידא היא משום שאוכלת שקצים ורמשים והתינוק טועם בחלבה מה שאוכלת ע"ש וכתב הרב בית דוד י"ד סימן כ"א דלדברי

רש"י אם יכולין לשמור הנכרית שלא תאכל איסור בזמן היניקה שרי ע"ש. וממרוצת לשון הריטב"א בסוגין משמע לי דגם השקצים ורמשים שאכלה קודם שהתחילה להניק מזיקין שהחלב מוליד אכזריות וכו' וכן יש לפרש מ"ש הריטב"א פרק חרש. ועמ"ש הרב כנה"ג י"ד סימן פ"א הגהת ב"י אות נ"ז ודוק בדברי הריטב"א בסוגיין ופרק חרש. ובדברי הרשב"א ס"פ חרש בחידושיו ע"ש:

ומור"ם בהגהה שם בי"ד סימן פ"א כתב דחלב נכרית מטמטם הלב. וכתב הר"ב בית דוד שם ומ"ש מטמטם הלב לא מצאתי ע"ש. ואתה תחזה לרבינו בחיי דבשר בחלב מטמטם הלב ע"ש פרשת משפטים דישנו בנותן טעם ע"פ הטבע. ומהרש"ל בים של שלמה סוף פרק חרש סימן ז' כתב משם המקובלים דאכילת שקצים ודומיהם מטמטמין הלב והשכל ע"ש. וכ"כ עוד רבינו בחיי סוף פרשת שמיני שהלב מטמטם באכילת דברים האסורים ע"ש. וראיתי בפסיקתא שם סוף פרשת שמיני שכתוב ונטמתם בם מלמד שהטומאה מטמטמת את הדעת ומרבה טפשות באדם עכ"ל וק"ק על הרב בית דוד דנעלמו ממנו דברי הפסיקתא ורבינו בחיי. וגם על מהרש"ל יש להרגיש דמטי ביה משם המקובלים ולא הזכיר הפסיקתא:

דף כז.

ערבי מהול וגבנוני מהול וכו'. כתב הריטב"א בחידושיו דאמרו במדרש דהם מבני קטורה וכתב דזרעם דבני קטורה לאו בני מילה נינהו ע"ש אבל הרמב"ם פ"ט דמלכים כתב דבני קטורה הם וזרעם חייבין למול ועיין מה שרמזתי אני בעניי בזה בספרי הקטן ברכי יוסף י"ד סימן ר"ס בס"ד:

דף כט:

א"ל ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך וכו'. ראיתי בקונטריס תשובות מרן כ"י שבא לידי והוא מכתיבת הרב הקדוש מהר"ם הלוי נזיר ז"ל (והוא קצת מספר אבקת רוכל שהוא שו"ת מרן ז"ל) שכתב וז"ל מה שתמהת על ההיא דפרק קמא דחגיגה ועל ההיא דה' מקראות שאין להם הכרע למה לא הכריעו הדברים מפסוקי הטעמים שכתב עזרא אין זו קושיא דבפסוק טעמי עזרא איכא כמה מילי דאית בהו פלוגתא בין מערבאי למדינחאי ובין בן אשר ובן נפתלי ובהכי ניחא הא דתנן פ"ב דע"ז א"ל ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך ובהדיא אמרו פרק קמא דקדושין אנן לא בקיאינן בחסרות ויתרות ובפסוקי נמי קאמר התם דלא בקיאים נאם הצעיר יוסף קארו עכ"ל

וקצת יש להרגיש על מרן ז"ל דלא כתב שכדבריו כתב הריב"ש בתשובותיו סימן רפ"ד והביאה בספר עין יעקב בסוגיין:

ותו ק"ק על מרן ז"ל איך לא זכר מה שכתב הריטב"א בחידושיו ליומא על דף נ"ב בהא דה' מקראות שאין להם הכרע דהשתא דאיכא פיסוקא דקראי והפסק טעמים נתברר הספק ע"ש וכבר נודע דמרן היו בידו חידושי הריטב"א ליומא כמ"ש במקום אחר. והרא"ש בתוספותיו ליומא הביאו הרב יבין שמועה כלל תע"ג כתב כדברי הריטב"א ע"ש:

והנה בתשובת הריב"ש הנזכר כתב השואל דאיך אפשר בחכם גדול כר' עקיבא שישתבש וכו' וגם הריב"ש בתשובתו כתב דאינו קשה אי טעי ר' עקיבא וכו' ע"ש ובכל הספרים שלנו הגירסא דא"ל רבי יהושע לרבי ישמעאל. וכן כתב רבינו שמשון פ"י דפרה בשם התוספתא וכ"כ הרשב"א בתשובות סימן מ"ג גם התוס' לקמן דף ל"ה הביאו מהירושלמי דר' ישמעאל קטן היה באותה שעה ע"ש:

וחזה הוית להרב מהרש"א בחידושי אגדות שכתב בתוך דבריו וז"ל גם פירוש רש"י דחוק בזה ששאלו דודיך לשון זכר או לשון נקבה דהא לנוכח זכר ונקבה שוים עכ"ל ודברי הרב ז"ל קשים בעיני דודאי יש חילוק בין זכר לנקבה לנכח ופשוט ועמ"ש הרב תי"ט. גם מה שפירש מהרש"א דשאלו אם לשון דדים או דודים וכו' גם זה דבר קשה ואין להאריך:

דף לו.

תוס' ד"ה אשר לא יתנאל. בסוף הביאו ירושלמי רב יצחק בר שמואל בר מרתא וכו' רב לא אכל וכו' ועיין מ"ש בעניותי על דברי הירושלמי הלזה בספרי הקטן שער יוסף דף יו"ד ועמ"ש בברכי יוסף ומחב"ר י"ד בסימן טו"ב:

דף לז:

מה מים שלא נשתנו וכו'. עיין מ"ש התוספות בסוטה דף ט"ו ומה שכתבתי אני בעניי בספרי הקטן ברכי יוסף א"ח ריש סימן ק"ס בס"ד:

דף מד.

מפליא ליצנותא וכו'. הקשה הרב עיון יעקב דבסוף מכות אמרו נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו הע"ה שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים ואמאי לא חשיב אסא נמי שהסיר אמו מגבירה וכרת מפלצתה ותירץ דאסא עשה כן בחייה כדי ליסרה משא"כ

חזקיהו הע"ה עשה כן לאביו אף שכבר מת ומיתה מכפרת ואפ"ה עשה כן עכ"ד ועוד יש להוסיף דאסא לא עשה בזיון לאמו רק הסירה מגבירה שלא תמשול אך לא ביזה אותה ולא עשה בזיון בגופה אבל חזקיהו הע"ה עשה לו בזיון וזהו נבזה בעיניו מי שנמאס לה'. אמנם אסא הע"ה לא עשה לה בזיון ולצורך הסירה מגבירה שלא תפתה בני אדם לע"ז והסיר מפלצתה בזיון לע"ז דוקאי ולא דמי למ"ש בזהר הקדוש דרחל אמנו ע"ה נענשה בעבור שציערה ללבן אביה בענין התרפים אף שנתכונה להפרישו מע"ז ולכן מתה ולא זכתה לגדל לבנימין ע"ש בח"א סוף דף קס"ד. דהכא אסא הע"ה הוצרך לעשות כך להפריש את ישראל שלא יעבדו ע"ז ויתפתו אחריה. וחזקיהו הע"ה היה אחר מות אביו. ועוד דרחל אמנו ע"ה לא עשתה בזה שום תועלת לאביה כי הוא עע"ז ודאי ולא בשביל לקיחת התרפים נמנע מרשעו ומהיותו עע"ז ואין בידה להפרישו מע"ז. אבל אסא אפשר שנמשך תועלת לאמו שחזרה בה ולא עבדה עוד ע"ז. ועכ"פ הציל ישראל מליכוות בגחלתה לעע"ז:

ומ"מ מדברי הזהר הקדוש סייעתא גדולה לדעת הרמב"ם שסבר דאפילו האב רשע חייב הבן לכבדו ודלא כסברת הטור כמבואר מחלקתם בי"ד סימן רמ"א ע"ש ודוק: [יש לדחות דהטור יאמר דשאני התם דציערה הרבה לאביה ולצער אביו גם שהוא רשע אסור. אמנם מהעונש הגדול שנעשה משמע קצת דגם לכבד אב רשע חייב ומשו"ה כשציערו הי"ל עונש גדול. אכן אי אמרת דאינו חייב בכבוד אב רשע נהי דלצערו אסור אבל אינו בדין שיענש עונש גדול. ומה גם דיש הפרש בין אביו רשע לעע"ז ומקור הסט"א ודוק הטב]:

כאן לאחר שבא איתי הגתי וכו'. שמעתי מהרב הכולל כמהר"ר שלום עמר זלה"ה שחקר בזה כי הנה כתב הרמב"ם פרק עשירי מהלכות ע"ז דין ו' וז"ל אסור לנו להניח עכו"ם בינינו אפילו יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור בארצנו אלא עד שיקבל עליו ז' מצות וכו' ע"ש. ושם פ"ח דין ט' פסק שהגוי המבטל ע"ז צריך שיהיה הוא עובד ע"ז עכ"ל הנה כי כן מצאה החקירה מקום לנוח שהרי איתי הגתי ביטל עצבי פלשתים בתחילת מלכות דוד הע"ה בירושלם כמ"ש בסוגיין. ואחר זה כמו עשרים שנה איתי עצמו ביטל עטרת מלכם כמ"ש בשמעתין בסמוך. וא"כ איך הגיחו לישב איתי בגיותו כל הזמן הזה בירושלם. וממה נפשך מוכח מענין זה דביטל איתי עצבי פלשתים ואחר זמן עטרת מלכם. או דגר תושב מותר לבטל או שמותר לשכון גוי בארץ ישראל הפך פסקי הרמב"ם אלו דבריו ז"ל:

ואיברא דלפום ריהטא היא חקירה ראויה דאיך יתכנו שני ביטולי איתי בריחוק זמן לפי פסקי הרמב"ם כמבואר. אמנם לפי מה שכתב הרב מהר"ר יהושע בנבנשת בספר

משמרת המצות כ"י והביאו הרב מגילת ספר דהרמב"ם לא קאמר דלא ישב אפילו ישיבת עראי אלא בז' עממין נחה שקטה החקירה הנזכר ונוחים הדברים. אך האמת ניכר שדעת הרמב"ם דאפילו בכל גוי קאמר דלא ישב אפילו ישיבת עראי עד שיקבל עליו ז' מצות וכמו שהבינו בדברי הרמב"ם הראב"ד ומרן וכאשר הוכיח הרב מגילת ספר עיין בדבריו ומשם באר"ה:

ואפשר לומר דאיתי בא לפי שהיה אוהב לדוד המלך ע"ה כשהיה אצל אכיש. ולכן אחר המלחמה הראשונה בתחילת מלכות דוד הע"ה בירושלם נראה למחנה דוד הע"ה וביטל העצבים ואחר זה חזר לעירו ג"ת דרך וישב שם איזה שנים ואח"ך בא וביטל ע"ז מלכום דעמון. ואח"ך נשאו לבו ונפשו אוותה להתגייר. והיינו דקאמרינן בשמעתין גבי עטרת מלכום אמר רב נחמן איתי הגתי בא וביטלה אלמא דלא הוה התם ודוק הטב ובהא דאמרינן כתיב וישאם וכתיב וישרפם וכו' עמ"ש בעניותנו לעיל פרק אם אינן מכירין ע"ש בס"ד:

דף מה.

משנה כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וכו'. כתבו התוספות בירושלמי פריך מבית הבחירה ומסיק על פי נביא וכו' ועיין מ"ש אני בעניי בספרי הקטן ראש דוד פרשת ויצא ופרשת ראה אנכי בס"ד:

דף מז.

אמר רב יהודה אמר שמואל ישראל שזקף וכו'. מקשים דלקמן דף נ"ג מפרש ר' אלעזר הטעם דא"י מוחזקת וכו' ושמואל סבר בבתרא דף קי"ט דא"י אינה מוחזקת ועיין מ"ש בעניותנו בספרי הקטן ראש דוד פרשת וישב ופרשת קרח בס"ד:

בעי רמי בר חמא המשתחוה להר וכו'. הרב מופת הדור מהר"ח אבואלעפייא בספרו הנורא עץ החיים פרשת ראה כתב דבעיית אם יש נעבד במחובר אצל גבוה הוי בעיא דלא איפשיטא ופסקה הרמב"ם לחומרא ע"ש וקשה דהך בעיא איפשיטה ופשיט לה רבא מק"ו כמפורש בסוגיין וכן כתב מרן בכסף משנה פ"ד דאסורי מזבח דהא הוי בעיא דאיפשיטא. וכ"כ הרב הגדול מהר"י רוזאניס בספר הבהיר פרשת דרכים דף ל"ג ע"ש. ואחר זמן רב ראיתי להרב אליה רבה א"ח סימן י"א ס"ק יו"ד שהשיג על הרב הלבוש שם הכי דמשמע מדבריו שהוא ספק אי נעבד במחובר. ותמה דהוי בעיא דאפשיטא ע"ש:

דף נב:

כלים ששימשו בהן בבית חוניו וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דף קמ"ה ע"ג בס"ד ועמ"ש הגאון מהר"ר צבי בתשובותיו סימן י"ג ומ"ש בספר דברי שלמה להרב מהר"ש שלם דף צ"ג ע"ש:

דף נג:

אמר ר' אלעזר בתחילתה של ארץ ישראל וכו'. עמ"ש בעניותי בספרי הקטן ראש דוד פרשת וישב ופרשת קרח ופרשת ראה בס"ד:

דף נד.

ודילמא כדרב פפא וכו'. עיין מ"ש בעניותי בספרי הקטן דברים אחדים דף קמ"ה ע"ג ושם עמדתי בלשון הר"ן דשמעתין בס"ד. ודברי הרב שלטי הגבורים בשמעתין הם קשים. ועמ"ש מהר"ב הלוי הובא בספר יד אהרן בריש הלכות חנוכה:

דף נה.

א"ל זונין לר' עקיבא וכו'. פירש רש"י זונין ישראל היה והרב מהרש"א באגדתיה כתב על רש"י אם קבלה נקבל וכו' ומ"כ לאחד קדוש דטעם רש"י מדאמרו בפסחים דף מ"ט זונין ממונה של ר"ג הגיע עת לבער שמע מינה ישראל היה דקפיד אמצות ולא אפשר שהוא גוי דקאמר ממונה ולא עבד עכ"ל ואינו מוכרח דזונין דהתם יש לו שם ליווי זונין ממונה של ר"ג והכא סתם. ותו התם נמי אפשר דגוי הוה והוא ממונה של ר"ג ולא היה עבדו. ועיין בסדר הדורות דף צ"ג ע"ב: